

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Οι γραμματισμοί σε ανθρώπινη κλίμακα

Επισκόπηση

Το κεφάλαιο αυτό εστιάζει στο πώς εμείς οι άνθρωποι έχουμε δημιουργήσει νόημα σε τρεις ιστορικές στιγμές. Θα ξεκινήσουμε με τις αποκαλούμενες «πρώτες γλώσσες», δηλαδή τις γλώσσες που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι πριν από την έλευση της γραφής με τη μορφή που τη γνωρίζουμε σήμερα. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε ορισμένες συνέπειες της ανάπτυξης της γραφής, η οποία ξεκίνησε πριν από περίπου πέντε χιλιέτιες, και πώς αυτή η κουλτούρα της γραφής ενισχύθηκε από τη μαζική εξάπλωση της τυπογραφίας μετά τον 15ο αιώνα και συνεχίζεται μέχρι και τη σύγχρονη εποχή, καθώς όλο και περισσότεροι άνθρωποι μαθαίνουν γραφή και ανάγνωση. Τέλος, θα εξετάσουμε πτυχές των νέων πολιτισμικών πλαισίων δημιουργίας νοήματος που εμφανίστηκαν στα τέλη του 20ού και στις αρχές του 21ου αιώνα, αρχικά με την υποστήριξη των νέων φωτογραφικών τεχνολογιών και, πιο πρόσφατα, με τη βοήθεια τεχνολογιών ηλεκτρονικής παραγωγής και διανομής νοήματος.

Όπως έχουν καταδείξει φιλόσοφοι και επιστήμονες της γλώσσας, η γραφή δεν είναι μια απλή μεταγραφή ή καταγραφή της σκέψης. Δεν είναι καν μια πιστή καταγραφή ή αντίγραφο της ομιλίας. Είναι μία «τεχνολογία», ένα «τεχνούργημα», που αναπτύχθηκε για έναν συγκεκριμένο τρόπο σκέψης και ύπαρξης. Οι τρόποι σκέψης και οι καθημερινές εμπειρίες των ανθρώπων σε κουλτούρες όπου ο κύριος τρόπος επικοινωνίας είναι η ομιλία διαφέρουν πολύ από αυτές των ανθρώπων σε κουλτούρες όπου κυριαρχεί η γραφή. Το γεγονός αυτό έχει μεγάλη σημασία, καθώς θα διερευνούμε ποιος είναι ο ενδεδειγμένος τρόπος διδασκαλίας και εκμάθησης του γραμματισμού στις μέρες μας.

.....
Βλ. literacies.com Deutscher on The Unfolding of Language (Deutscher 2006).
.....

Τρεις φάσεις παγκοσμιοποίησης

Η αφήγησή μας σε αυτό το κεφάλαιο επικεντρώνεται σε μια συνοπτική ιστορική παρουσίαση των ανθρώπινων συστημάτων νοηματοδότησης. Για τον σκοπό αυτό, θα μετρήσουμε τον ιστορικό χρόνο σε μια κλίμακα των 100.000 ετών, που αντιστοιχεί κατά προσέγγιση στον χρόνο ύπαρξης του ανθρώπινου είδους. Θα εξετάσουμε τα πρώτα 95.000 χρόνια, έπειτα τα 5.000 χρόνια από την εμφάνιση της γραφής, και θα καταλήξουμε στην πιο πρόσφατη πεντηκονταετία, που ξεκινά στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και έχει επιφέρει τόσο ριζικές αλλαγές στις ανθρώπινες επικοινωνίες. Τα τρία αυτά ορόσημα, τα οποία έχουμε ονομάσει «**οι τρεις φάσεις παγκοσμιοποίησης**» (Kalantzis & Cope 2006), συμβαίνουν σποραδικά και περιλαμβάνουν σύντομες και μακροχρόνιες μεταβάσεις. Σε αυτό το κεφάλαιο, ο χώρος επαρκεί μόνο για μια αδρή σκιαγράφηση αυτών των αποτυπώσεων.

Πρώτες γλώσσες

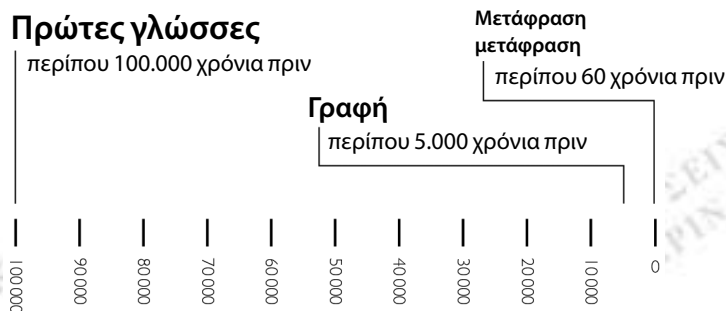
Το ανθρώπινο είδος είναι πανταχού παρόν. Από τη στιγμή που πρωτοεμφανιστήκαμε ως είδος, γίναμε το πρώτο νοήμον ον που εξαπλώθηκε σε κάθε σχεδόν βιότοπο του πλανήτη. Αυτό συνέβη κατά τη διάρκεια της πρώτης παγκοσμιοποίησης, με πρωταγωνιστές τους ομιλητές των «πρώτων γλωσσών», όπως τις ονομάζουμε εδώ.

Ξεκινώντας από την υποσαχάρια Αφρική, ένας μικρός, αρχικά, πληθυσμός εποίκησε ολόκληρο τον πλανήτη. Χωριστήκαμε σε διαφορετικούς λαούς και γλώσσες λόγω της σχετικής απομόνωσης μεταξύ των φυλών, η οποία είχε ως αποτέλεσμα οι τρόποι ομιλίας μας να ακολουθήσουν πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις.

.....
 Βλ. literacies.com Edward Sapir on Differences in Language and Culture (Sapir 1921).

Αυτό είναι ένα μέρος της γενικής εικόνας. Εμείς θα υποστηρίξουμε όμως ότι η διαφοροποίηση των γλωσσών κατά την πρώτη παγκοσμιοποίηση ήταν μια διαδικασία πιο

ΣΧΗΜΑ 1-1 Χρονικό των ανθρώπινων συστημάτων νοηματοδότησης

εγγενής και συστηματική από αυτή που θα προκαλούσε μια τυχαία μόνο πορεία μετατόπισης και απομόνωσης πληθυσμών.

Οι γλώσσες της πρώτης παγκοσμιοποίησης – πώς και γιατί είναι τόσο διαφορετικές

Μπορούμε και σήμερα να πάρουμε μια ιδέα για τα χαρακτηριστικά των πρώτων γλωσσών, καθώς εξακολουθούν να ομιλούνται από αυτόχθονες πληθυσμούς σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Οι περίπου χίλιοι ομιλητές της Yolŋu Matha, μιας πρώτης γλώσσας της Βορειοανατολικής Αυστραλίας, χρησιμοποιούν πλήθος διαφορετικών γλωσσικών μορφών - γλώσσα των βρεφών, γλώσσα των ενηλίκων, γλώσσα των γυναικών, ιερή γλώσσα των πρεσβυτέρων - και διαλέκτων ανάλογα με την φυλή ή το γένος τους. Οι γλώσσες αυτές είναι σκόπιμα διαφορετικές, καθώς οι διαφορές δηλώνουν κάτι για τον εκάστοτε ομιλητή και το περιβάλλον του. Το πώς αποκαλείς έναν τόπο ή κάποιο πρόσωπο δηλώνει τη θέση και τη σχέση σου έναντι του συγκεκριμένου τόπου ή προσώπου. Τα πράγματα περιπλέκονται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι η ίδια λέξη μπορεί να χρησιμοποιείται για να δηλώσει ένα τοτέμ (ιερό ζώο), τόπο ή πρόσωπο, καθώς όλα αυτά είναι πολύ στενά συνδεδεμένα με την κοσμολογία και **επιστημολογία** αυτών των ανθρώπων. Μπορεί για παράδειγμα κάποιος να ονομάζει διαφορετικά ένα μέρος από τους άλλους, διότι διαφέρει η σχέση κυριότητάς του με το συγκεκριμένο μέρος. Όταν κάποιος πεθαίνει, το όνομά του δεν επιτρέπεται να ξαναειπωθεί, κι έτσι όλος ο κόσμος, μαζί με τους τόπους και τα τοτέμ του, πρέπει να μετονομαστεί ως ένδειξη σεβασμού.

Επιστημολογία: Ο τρόπος απόκτησης της γνώσης, ή η φιλοσοφία ή η θεωρία για το πώς προκύπτει η γνώση

Αυτή η χαρακτηριστική στο ανθρώπινο είδος πρακτική της δημιουργίας συμβόλων κατέληξε στην εμφάνιση περίπου 10.000 συστημάτων συμβόλων ανά την υφήλιο, εάν μέτρο μας είναι η γλώσσα. Μάλιστα η γλωσσική διαφορετικότητα είναι πολύ εκτενέστερη και βαθύτερη, αν λάβει κανείς υπόψη - όπως οφείλει — τις φαινομενικά περιττές ιδιαιτερότητες των τοπικών διαλέκτων και της κοινωνικής γλώσσας.

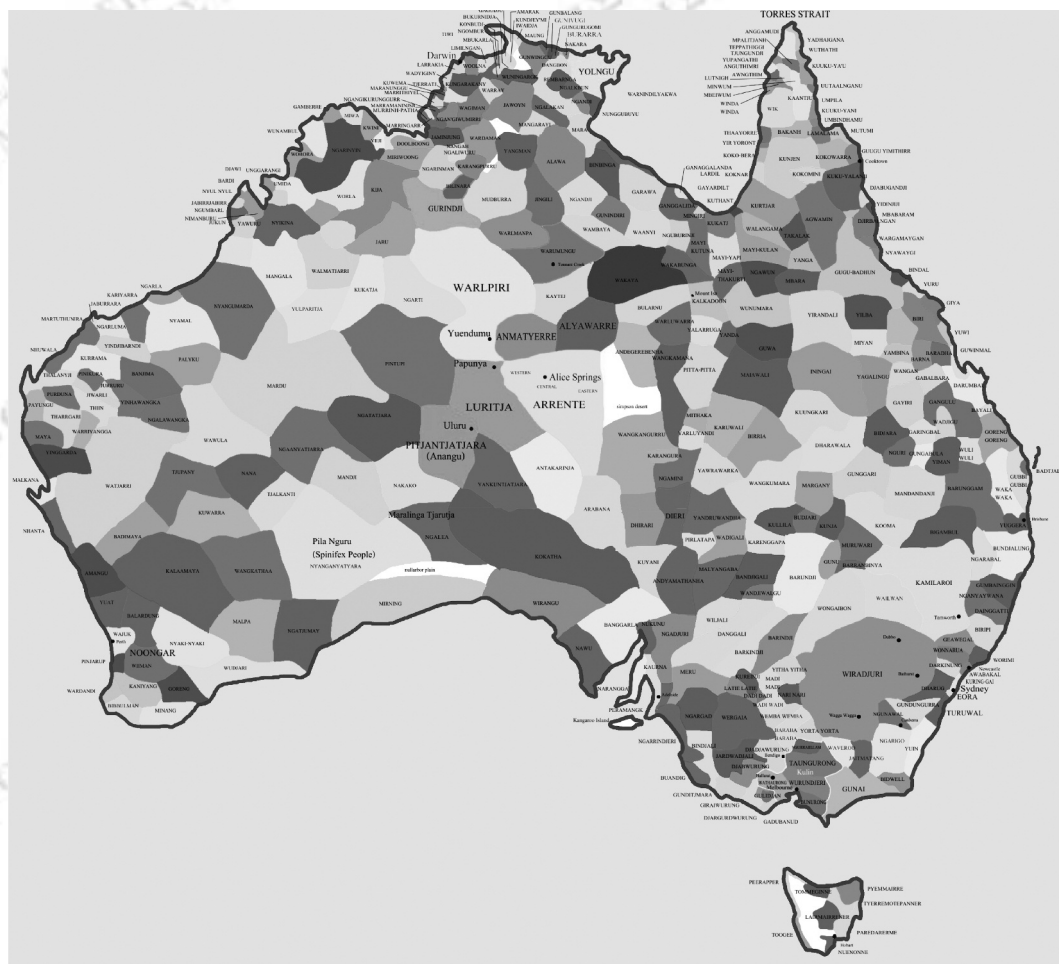
Ωστόσο, η διαφοροποίηση των γλωσσών δεν οφείλεται μόνο σε τέτοιες πολιτισμικές πρακτικές ή στη φυσική μετατόπιση.

Οι **πρώτες γλώσσες** είχαν σκοπίμως σχεδιαστεί να διαφέρουν, συχνά με τρόπους που δυσκολευόμαστε να κατανοήσουμε σήμερα. Το αποτέλεσμα ήταν η εμφάνιση ενός εκπληκτικά μεγάλου αριθμού γλωσσών στις τάξεις ενός είδους, που ήταν σχετικά ολιγάριθμο, μέχρι τουλάχιστον την τελευταία χιλιετία.

Πρώτη γλώσσα: Μια γηγενής γλώσσα και μια κουλτούρα που αρχικά αντιπροσώπευε και επικοινωνούσε νοήματα με τρόπους που δεν χρειάζονταν ή δεν χρησιμοποιούσαν κάποιο σύστημα γραφής

Η παρακμή και ο θάνατος των πρώτων γλωσσών

Σήμερα μιλιούνται περίπου 7000 γλώσσες σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτός ο αριθμός μειώνεται ραγδαία. Από τις 1000 γλώσσες που μιλιούνταν στη Βραζιλία πριν από έναν αιώνα, μόνο 200 απομένουν σήμερα. Από τις 500 αυστραλιανές γλώσσες που ήταν ζω-

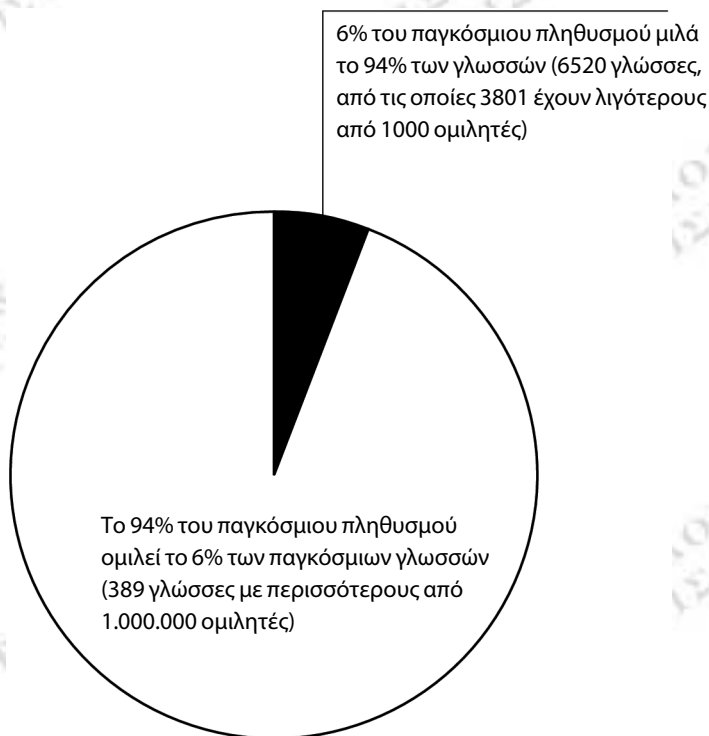

ΣΧΗΜΑ 1-2 Γλωσσικός χάρτης των Αβοριγινών της Αυστραλίας

ντανές κατά την έναρξη της βρετανικής αποικιοκρατίας στα τέλη του 18ου αιώνα, πιθανότατα δεν θα έχουν επιβιώσει περισσότερες από καμιά δεκαριά μέχρι τα μέσα του 21ου αιώνα. Από τις μυριάδες γλώσσες που υπήρχαν πιθανότατα στην Ευρώπη, μόνο 60 παραμένουν ζωντανές σήμερα, έπειτα από τέσσερις χιλιετίες γραπτού πολιτισμού, και πολλές από αυτές είναι σχετικά σύγχρονα παράγωγα λατινικών, γερμανικών ή κελτικών γλωσσών (Crystal 1997: 286). Αυτό το γεγονός είναι ένα από τα βασικά θέματα που θέλουμε να εξετάσουμε σε αυτό το κεφάλαιο: ο πληθυσμός του είδους μας έχει αυξηθεί δραματικά τους τελευταίους αιώνες, ενώ αντίθετα ο αριθμός των γλωσσών που μιλάμε μειώνεται ραγδαία.

Βλ. literacies.com Abley on Threatened Languages (Abley 2003).

ΣΧΗΜΑ 1-3 Μεγάλες και μικρές γλώσσες

Η εμφάνιση της κουλτούρας της γραφής είναι ένα από τα κύρια αίτια αυτής της μείωσης. Το 96% του παγκόσμιου πληθυσμού μιλά σήμερα μία από τις 20 πλέον διαδεδομένες γλώσσες — όλες τους είναι γλώσσες γραφής. (McWhorter 2001). Μόνο 283 σημερινές γλώσσες έχουν περισσότερους από ένα εκατομμύριο ομιλητές και μόνο 899 έχουν περισσότερους από 100.000 ομιλητές (Crystal 1997).

Οι πατρογονικές εστίες των ομιλητών μικρών και ταχέως εξαφανιζόμενων γλωσσών βρίσκονται στην Αυστραλία, τη Μελανησία, την Αμερική, τη Σιβηρία και την Αρκτική Ευρώπη. Οι γλώσσες που τις εκτόπισαν έφτασαν εκεί αρχικά από γεωργικές κοινωνίες, στις οποίες η γραφή χρησιμοποιούνταν ως μέσο άσκησης ελέγχου από την άρχουσα τάξη. Αυτός ο έλεγχος πήρε τη μορφή θρησκευτικής ιεραρχίας, γραφειοκρατικών κανονισμών, και προνομιακής γνώσης. Ο εκτοπισμός αυτών που αποκαλούμε «πρώτες γλώσσες» άρχισε με την έλευση των ινδοευρωπαϊκών και κελτικών γλωσσών, τις οποίες έφεραν στην Ευρώπη αγροτικοί πληθυσμοί εξ ανατολών: τα ελληνικά, τα λατινικά και τα παράγωγά τους στην Ευρώπη, οι γλώσσες των αφρικανικών βασιλείων, όπως η Bantu, οι γλώσσες των Μάγια, των Αζτέκων, των Ολμέκων και των Ίνκας στη Μεσοαμερική και οι κινεζικές γλώσσες και τα παράγωγά τους στην Ανατολική Ασία. Στο πιο πρόσφατο παρελθόν, βιομηχανικές χώρες χρησιμοποίησαν το γραμματισμό στην «καθιερωμένη» ή εθνική μορφή των γλωσσών τους ως μέσο μαζικής αγωγής του πολίτη.

Γνωρίζουμε ότι οι πληθυσμοί που μιλούσαν τις πρώτες γλώσσες ήταν μικροί με βάση τα νεότερα πρότυπα. Εκτιμάται ότι ο μέσος αριθμός των ομιλητών καθεμιάς δεν ξεπερνούσε τους 1.000. Έτσι, αν ο παγκόσμιος πληθυσμός ήταν 10 εκατομμύρια την εποχή που ο κατοικήσιμος κόσμος είχε εποίκιστεί από τον άνθρωπο περί το 10.000 π.Χ. (εξαιρούμενης της Νέας Ζηλανδίας και του Ειρηνικού Ωκεανού), πιθανόν να υπήρχαν 10.000 γλώσσες και περίπου 10 εκατομμύρια ομιλητές. Αν αυτές οι εκτιμήσεις ευσταθούν, τότε οι μισές, ίσως, από τις πρώτες γλώσσες του κόσμου εξακολουθούν να υφίστανται.

Ποιο είναι όμως το χαρακτηριστικό των πρώτων γλωσσών που τις κάνει τόσο διαφορετικές από αυτές της εγγράμματης ανθρωπότητας;

.....
 Βλ. literacies.com Everett on the Pirahã Language of Brazil (Everett 2005).

Εξερευνώντας τις διαφορές μεταξύ των πρώτων γλωσσών

Συναισθησία: Εναλλαγή μεταξύ κωδίκων έκφρασης νοήματος

Θα αναφερθούμε σε διάφορα χαρακτηριστικά των πρώτων γλωσσών: στη διαφορετικότητά τους, στην τάση τους να αποκλίνουν ή να διατηρούν και να αναπτύσσουν τις διαφορές τους, στον δυναμισμό τους και στην εγγενή τους **συναισθησία**.

Το εύρος των γλωσσικών μορφών μεταξύ των πρώτων γλωσσών είναι πραγματικά συγκλονιστικό, και αντανakλά την τεράστια ικανότητα των ανθρώπων να επινοούν νοήματα. Αν εξετάσουμε ενδεικτικά κάτι θεμελιώδες, όπως η φύση της ανθρώπινης αυτενέργειας, θα διαπιστώσουμε ότι η σχέση μεταξύ υποκειμένου, ρήματος και αντικειμένου διαφοροποιείται δραματικά. Για παράδειγμα, οι γλώσσες Warrgamany and Dyirbal της Βόρειας Αυστραλίας χρησιμοποιούν ένα είδος συστήματος πτώσεων – καλούμενο από τους γλωσσολόγους «**εργαστικό-αναιτιατικό**» (**ergative-absolutive**) – που χρησιμοποιείται από τους ομιλητές για να συνθέσουν το υποκείμενο και το αντικείμενο σε μία κοινή δομή ενέργειας (Dixon 1972; Dixon 1980).

.....
 Βλ. literacies.com Whorf on the Hopi Language (Whorf 1956).

Οι πρώτες γλώσσες διέφεραν και με έναν ακόμη αξιοσημείωτο τρόπο: όχι μόνο εμφάνιζαν διαφορές, αλλά δημιουργούσαν διαρκώς νέες. Από σύγχρονη οπτική, ο βαθμός και η συχνότητα της απόκλισης μεταξύ και εντός των πρώτων γλωσσών φαντάζουν μάλλον αδικαιολόγητα. Καταρχάς ποιος ο λόγος τόσο ολιγάριθμες και γειτονικές ομάδες να μιλούν διαφορετικές γλώσσες; Και μάλιστα τόσο διαφορετικές μεταξύ τους; Μία ερμηνεία είναι ότι αυτές οι ομάδες ανέπτυξαν προοδευτικά τις μεταξύ τους διαφορές, εξαιτίας της απομόνωσής τους και της απουσίας κάποιας ιδιαίτερης ανάγκης επικοινωνίας με τις γειτονικές ομάδες.

Ωστόσο, όλα τα διαθέσιμα στοιχεία οδηγούν στο αντίθετο συμπέρασμα. Οι ομιλητές διαφορετικών πρώτων γλωσσών επικοινωνούσαν συστηματικά και συχνά μεταξύ τους — σίγουρα περισσότερο από τους γείτονες που ζουν στο ίδιο κτίριο μιας σύγ-

χρονης πόλης. Μάλιστα, οι ομιλητές των πρώτων γλωσσών διαχειρίζονταν τη γλωσσική διαφορετικότητα με αποτελεσματικότητα που σπάνια συναντάμε σήμερα. Σχεδόν όλοι οι άνθρωποι ήταν **πολύγλωσσοι**, μιλώντας πιθανόν πέντε ή και περισσότερες γλώσσες. Επίσης, είχαν αναπτύξει κοινές μορφές επικοινωνίας, όπως η χειρονομιακή γλώσσα.

Πολυγλωσσία: Άνθρωποι σε μια κοινωνία που μιλούν πολλές γλώσσες

Γιατί όμως να μπου σε τέτοιο φαινομενικά περιττό κόπο; Η απάντηση, όπως φαίνεται, βρίσκεται στην εγγενή λογική της απόκλισης. Στις κοινωνίες των πρώτων γλωσσών, η ίδια λέξη μπορεί να αναφέρεται σε ένα πτηνό, έναν τόπο, ένα θρησκευτικό тотέμ και στο όνομα κάποιου προσώπου. Στη διπλανή γλωσσική ομάδα, το ίδιο πτηνό/τόπος/τοτέμ/όνομα ονομάζονται διαφορετικά, και αυτό είναι κεφαλαιώδες, διότι καθορίζει την ακριβή σχέση ενός συγκεκριμένου προσώπου με έναν συγκεκριμένο τόπο. Το νόημα παρουσιάζεται με σύνθετους και αλληλοεπικαλυπτόμενους τρόπους, που συνδέονται στενά με κοινές αντιλήψεις για τον τόπο και τις σχέσεις των ανθρώπων με αυτόν και μεταξύ τους.

.....
 Βλ. literacies.com Levi-Strauss on the 'Savage Mind' (Levi-Strauss 1966).

Υπάρχει μια τάση αύξησης της πολυπλοκότητας στις πρώτες γλώσσες λόγω της «εσωτερικής απόκλισης»: φυλετικές και οικογενειακές ομάδες μιλούν διαφορετικές διαλέκτους, οι γυναίκες αναπτύσσουν τις δικές τους γλώσσες, ενώ οι ενήλικοι μαθαίνουν ακόμη πιο απόκρυφες μυστικές και ιερές γλώσσες όσο μεγαλώνουν, πλησιάζοντας τη θέση του πρεσβύτερου. Οι διαφορές στη χρήση της γλώσσας είναι συνεχείς, εξελίσσονται και είναι δύσκολο να εντοπιστούν χρονικά ή τοπικά.

Αυτός ο κόσμος διαφορετικών γλωσσών και διαλέκτων δεν οφείλεται σε καμία «εξελικτική μετατόπιση» ή στην απομόνωση. Οι άνθρωποι δεν ζούσαν σε εντελώς απομονωμένες ομάδες. Τα νοήματα μεταδίδονταν σε μεγάλες αποστάσεις και μάλιστα αρκετά γρήγορα, παρά τις διαφορές στα συστήματα συμβόλων. Οι φυλές της αυστραλιανής ερήμου γνώριζαν για την ύπαρξη φαλαινών, που ήταν ορατές από ακτές που βρίσκονταν πολλές χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. Οι λαοί της πρώτης **παγκοσμιοποίησης** τα έβγαζαν πέρα με τις διαφορές αυτές χάρη στην εκπληκτική πολυγλωσσία τους και την ανάπτυξη ιδιαίτερων τρόπων επικοινωνίας, που ξεπερνούσαν τα γλωσσικά εμπόδια.

Παγκοσμιοποίηση: Κοινωνικές και ιστορικές διαδικασίες, κατά τις οποίες ολόκληρος ο κόσμος αναδεικνύεται σε πλαίσιο της ανθρωπίνης δράσης

Θέλουμε επίσης να σημειώσουμε τον δυναμισμό των πρώτων γλωσσών. Οι γλώσσες των πρώτων ανθρώπινων κοινοτήτων εμφανίζουν μια χαρακτηριστική ευελιξία και μεταβολή. Για παράδειγμα σε ορισμένες, όταν πεθαίνει κάποιος δεν επιτρέπεται πλέον να αναφέρεται το όνομά του, οπότε όλος ο κόσμος που ορίζεται μεταφορικά με βάση αυτό το όνομα πρέπει να μετονομαστεί από την αρχή. Ή τα νοήματα επαναπροσδιορίζονται σε τελετουργικές στιγμές, όταν διαφορετικές ομάδες αφηγούνται η μία στην άλλη την ιστορία, τη θρησκεία και τους νόμους τους. Αυτό που είναι χαρακτηριστικά «πρώτο» δεν είναι η γλώσσα που τυχόν συναντά κανείς σήμερα, αλλά ένα εξόχως δυναμικό, διαρκώς και ταχέως μεταβαλλόμενο σύστημα νοημάτων (Christie 1992).

ΣΧΗΜΑ 1-4 Πολυτροπική επικοινωνία: Γιορτή Yolngu Garma, Yirrkala, Βόρεια Αυστραλία

Πρώτες γλώσσες και πολυτροπικές επικοινωνίες

Οι πρώτες γλώσσες είχαν πολλούς εξελιγμένους, παραστατικούς και πολυτροπικούς τρόπους αναπαράστασης νοήματος. Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, οι γλωσσολό-

Γραφή: Η χρήση αλφαβητικών συμβόλων (που αναπαριστούν ήχους, όπως η αγγλική γλώσσα) και χαρακτηρισμών (που αναπαριστούν έννοιες, όπως η κινεζική γλώσσα) για την αναπαράσταση της γλώσσας

γοι και οι ιστορικοί προσπάθησαν να περιγράψουν τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης επικοινωνίας πριν από την έλευση της **γραφής**, αλλά το έπραξαν με γνώμονα την απουσία της γραφής στις σύγχρονες μορφές της. Ξεκίνησαν από τη χρήση όρων όπως «μη εγγράμματες» ή «προ-εγγράμματες», υιοθετώντας στη συνέχεια πιο θετική ορολογία, αναφερόμενοι για παράδειγμα στην «προφορικότητα» (Ong 1982). Όμως παρόλες τις προσπάθειές τους να αποφύγουν τις αρνητικές συνδηλώσεις, η προ-

φορικότητα εξακολουθεί να θεωρείται «κατώτερη» από τον συνδυασμό προφορικότητας και γραμματισμού των σύγχρονων γλωσσών.

Εμείς εδώ θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο «συναισθητικός πολιτισμός», θέλοντας να περιγράψουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια την πληρότητα και πολυπλοκότητα των πρώ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1-1 Από τις πρώτες γλώσσες στη γραφή

Πρώτες γλώσσες	Γραπτές γλώσσες
• Μικροί πληθυσμοί	• Πολύ μεγαλύτεροι πληθυσμοί που μιλούν την ίδια γλώσσα, εκτοπίζοντας τις μικρές γλώσσες
• Μεγάλες διαφορές, ακόμα και μεταξύ γειτονικών γλωσσών	• Ισχυρές συγγένειες μεταξύ γλωσσών που ανήκουν στην ίδια οικογένεια, όπως η ινδο-ευρωπαϊκή και η κινεζική ομάδα
• Σημαντικές εσωτερικές διαφορές: βάσει ηλικίας, φύλου, φυλής	• Πίεση προς τη μονογλωσσία, την εκμάθηση μεγάλων και ισχυρών γλωσσών
• Εκτεταμένη πολυγλωσσία και ύπαρξη ειδικών κοινών γλωσσών ή ειδικών γλωσσών αλληλοεπικοινωνίας	• Βασίζονται σε συνεπή και σταθερά νοήματα, ώστε οι ξένοι - ακόμα και οι πλέον μακρινοί - να δύνανται να αντιληφθούν τι εννοούμε
• Νοήματα που μεταβάλλονται συνεχώς, η γλώσσα είναι δυναμική	• Στα γραπτά νοήματα αποδίδεται μεγαλύτερο κύρος απ' ό,τι σε άλλες μορφές νοημάτων
• Πολυτροπικά νοήματα με τη χρήση γλώσσας, εικόνας, νεύματος και χωρικών και απτικών αντιλήψεων	

των γλωσσών, οι οποίες βασίζονται σε μια πολυτροπική χρήση λέξεων, εικόνων, χειρονομιών, ήχων και χώρων. Με τον όρο «συναισθησία», μία έννοια που εξετάζουμε λεπτομερώς στο Κεφάλαιο 8, εννοούμε τη δυνατότητα δημιουργίας νοημάτων με περισσότερους από έναν τρόπους - γλωσσικούς, οπτικούς, χειρονομιακούς, απτικούς και χωροαντιληπτικούς κώδικες - και της εναλλαγής μεταξύ αυτών των τρόπων.

.....
 Βλ. literacies.com Cope on Indigenous Australian Language Change (Cope 1998).

Η Εμφάνιση της γραφής

Μια δεύτερη παγκοσμιοποίηση

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης παγκοσμιοποίησης, οι άνθρωποι άρχισαν να γράφουν. Ορισμένες γλώσσες αναπαρίσταντο με αλφαβητικά (όπως η αγγλική) και άλλες με γλωσσικά σύμβολα βασισμένα σε χαρακτήρες (όπως η κινεζική). Η γραφή εμφανίστηκε σε τέσσερις διαφορετικές περιοχές του κόσμου - στη Μεσοποταμία πριν από περίπου 5.000 χρόνια και, μεταγενέστερα, στην Ινδία, την Κίνα και την Κεντρική Αμερική. Ίσως δεν υπήρχε άμεση σύνδεση μεταξύ των τεσσάρων εμφανίσεων της γραφής, αν και όλες συνέβησαν κατά τον χρόνο της υποστηριζόμενης από τη γεωργία αστικής εγκατάστασης.

.....
 Βλ. literacies.com Diamond on the Origins of Writing (Diamond 1999).

ΣΧΗΜΑ 1-5 Οι ιστορικές κοιτίδες της γραφής

Στις σύγχρονες κοινωνίες, συνηθίζουμε να αποκαλούμε τη στιγμή αυτή ως «αρχή της Ιστορίας» ή «χαραυγή του πολιτισμού». Η μακρά περίοδος που προηγήθηκε καλείται «Προϊστορία», εποχή στην οποία ζούσαν «απολίτιστοι» λαοί. Συντασσόμενοι με αυτή την άποψη, ξεχνάμε όμως ότι η στιγμή αυτή σηματοδότησε επίσης την αρχή του τέλους ενός άλλου είδους ιστορίας.

Αυτές οι νέες κοινωνίες συνοδεύτηκαν από πρωτόγνωρες ανισότητες για τους ανθρώπους της πρώτης παγκοσμιοποίησης. Η γεωργία φέρνει τη δυνατότητα συσσώρευσης πλούτου και της αξιοποίησης των πλεονασμάτων σε έργα που δεν συνδέονται πλέον αποκλειστικά με τις βασικές ανάγκες της καθημερινής ζωής. Τα μνημειώδη ερείπια παλαιότερων πολιτισμών αποτελούν απόδειξη και εντυπωσιακή υπενθύμιση του μεγέθους αυτής της ανισότητας. Ας δούμε ένα βασικό στοιχείο αυτής της μετάβασης: η γραφή χρησιμοποιήθηκε από την αρχή ως όργανο ελέγχου από την άρχουσα τάξη, ως μέσο τήρησης καταλόγων ιδιοκτησίας και δημιουργίας αρχείων καταγραφής των πλεονασμάτων, ώστε αυτά να φορολογηθούν ή να εισπραχθούν ως μισθώματα, ως εργαλείο της γραφειοκρατικής διοίκησης, αλλά και σε ιερά θρησκευτικά κείμενα, που έκαναν ευκολότερο για τους δούλους να αποδεχθούν τη θέση τους στην άνιση κοινωνική διαστρωμάτωση.

.....
 Βλ. literacies.com Childe on Writing in Ancient Sumeria and Egypt (Childe 1936).

Ένα μέτρο της εξάπλωσης της δεύτερης παγκοσμιοποίησης είναι η μαζική εκτόπιση των γλωσσών της πρώτης παγκοσμιοποίησης. Αυτό επιτεύχθηκε από ινδοευρωπαϊκές γλώσσες σε μια περιοχή που εκτεινόταν από την Ευρώπη μέχρι την κεντρική Ινδία, και από τις

ΣΧΗΜΑ 1-6 Κείμενο σφηνοειδούς γραφής, Μουσείο Περγάμου, Βερολίνο

κινεζικές γλώσσες και τα παράγωγά τους στην Ανατολική Ασία. Οι γλώσσες των εισβολέων αγροτών εκτόπισαν το πλήθος των ομιλούμενων γλωσσών της πρώτης παγκοσμιοποίησης. Η γραφή στερέωσε την κυριαρχία τους. Ο σύγχρονος ιμπεριαλισμός απλώς επιτάχυνε αυτή τη διαδικασία, μέσω της οποίας ισχυρές χώρες κατέκτησαν εκτενείς περιοχές ανά τον κόσμο, εξαπλώνοντας παράλληλα τις γλώσσες τους. Σχετικά παραδείγματα είναι η Κινεζική, Αραβική, Ισπανική και, πιο πρόσφατα, η Αγγλική αυτοκρατορία.

.....
 Βλ. literacies.com Crystal on Language Death (Crystal 2000).

Η εμφάνιση της γραφής

Στις κοινωνίες της δεύτερης παγκοσμιοποίησης, τα συστήματα νοσηματοδότησης σταθεροποιούνται, τυποποιούνται, ομοιογενοποιούνται και γενικεύονται.

Αυτή η δεύτερη παγκοσμιοποίηση επεκτάθηκε σε ολόκληρο τον πλανήτη, και μάλιστα με εντυπωσιακή ταχύτητα. Δεν επέφερε μόνο την ομοιότητα που απαντάται εντός των μεγάλων γλωσσικών ομάδων, «παγκόσμιων θρησκειών» και «πολιτισμών», αλλά και μία ομοιότητα διαμέσου και μεταξύ αυτών των ομάδων: τα λίγα εξημερωμένα φυτά και ζώα που εξαπλώθηκαν ανά την υφήλιο σαν πυρκαγιά· τις θρησκείες που μοιράζονται ακόμα και κοινές προγονικές φυσιογνωμίες όπως ο Αβραάμ των Εβραίων, των χριστιανών και των μουσουλμάνων· ή τις εφευρέσεις, που πολύ γρήγορα έγιναν αντικείμενο ανταλλαγής και αντιγραφής, όπως το άροτρο, ο τροχός, η μνημειακή αρ-

ΣΧΗΜΑ 1-7 Πρώιμη κινεζική γραφή

χιτεκτονική και η γραφή. Ασφαλώς υπήρχαν λεπτές διαφορές, τις οποίες θαυμάζουμε ως τουρίστες όταν επισκεπτόμαστε τα ερείπια αυτών των πολιτισμών. Ωστόσο, σε μεγαλύτερη κλίμακα, οι γλωσσικές διαφορές μεταξύ των λαών της δεύτερης παγκοσμιοποίησης ήταν μικρές, συγκρινόμενες με αυτές ανάμεσα στους κόσμους νοήματος της πρώτης και της — επηρεασμένης από τη γραφή — δεύτερης παγκοσμιοποίησης.

..... Βλ. literacies.com Ong on the Differences between Orality and Literacy (Ong 1982).
.....

Νεότερη εποχή: Η περίοδος που ξεκινά περίπου το 1500, όταν εμφανίστηκαν νέες τεχνολογίες (όπως η τυπογραφία), νέοι τρόποι σκέψης (όπως η επιστήμη και η μη θρησκευτική, κοσμική λογική) και νέες κοινωνικές σχέσεις (όπως η αστική και βιομηχανική εργασία)

Η **νεότερη εποχή (ή νεοτερικότητα)** ξεκινά προς το τέλος αυτής της δεύτερης παγκοσμιοποίησης. Κύρια χαρακτηριστικά της ήταν ο ευρωπαϊκός αποικισμός, δηλαδή η κατάκτηση εκτεταμένων περιοχών του πλανήτη· η εκβιομηχάνιση, δηλαδή η δημιουργία του σύγχρονου βιομηχανικού συστήματος· και η παραγωγή εμπορευμάτων και η παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση, μέσω της οποίας αυτά ανταλλάσσονταν ανά την υδρόγειο. Σε τέσσερις ηπείρους – τη Βορειο και Νότιο Αμερική, την Αυστραλία και την Αφρική - οι περισσότεροι άνθρωποι άρ-

χισαν να μιλούν ως δεύτερη, αν όχι ως πρώτη, γλώσσα κάποια ευρωπαϊκή κοινή γλώσσα ή *lingua franca*.

Πώς η γραφή επηρεάζει την ανθρώπινη ζωή

Η εμφάνιση της γραφής σε αυτές τις ιστορικές συνθήκες άσκησε τεράστιο αντίκτυπο στους τρόπους ζωής και σκέψης των ανθρώπων. Ήδη από τις αρχές της εμφάνισης της γραφής, ο Σωκράτης διατύπωνε τη θλίψη του για τις αρνητικές συνέπειές της για τη διανοητική ικανότητα των ανθρώπων.

.....
 Βλ. literacies.com Socrates on the Forgetfulness that Comes with Writing
 (Plato c. 399–347 BCE).

Στο μεγαλύτερο μέρος των χιλιάδων χρόνων της ιστορίας της, η γραφή υπήρξε μέσο διατήρησης της ιδιοκτησίας και του πλούτου, ένα εργαλείο που χρησιμοποιούσε η κρατική γραφειοκρατία για να επικοινωνεί κανόνες, αλλά και ένα μέσο άσκησης θρησκευτικής ισχύος. Υπό αυτή την εργαλειακή έννοια, τα «κίπου», οι χορδές με κόμπους που χρησιμοποιούσαν οι ηγέτες των Ίνκας για την αποθήκευση πληροφοριών, ήταν ένα είδος γραφής, δηλωτικό της απολυταρχικής εξουσίας, της ανακατανομής του πλούτου και της θρησκευτικής συμμόρφωσης. Έτσι, η γραφή έγινε ένα μέσο όχι μόνο ενίσχυσης της «συλλογικής μάθησης» αλλά και θεσμοποίησης και διαιώνισης της ανισότητας. Η εμφάνισή της σηματοδότησε το τέλος των σχετικά ισότιμων τρόπων ζωής των πρώτων λαών.

.....
 Βλ. literacies.com Levi-Strauss on the Functions of Writing (Levi-Strauss 1955 (1976)).

Η δεύτερη φάση στην ιστορία της γραφής ξεκινά με την εφεύρεση της τυπογραφίας το 1450 από τον Γουτεμβέργιο και διαρκεί μέχρι το 1900 περίπου. Ο γραμματισμός έγινε ένας τρόπος καταγραφής και ταξινόμησης του κόσμου. Στήριξε μια θεμελιώδη κοινωνική λογική στις βιομηχανοποιημένες κοινωνίες, η οποία διαδόθηκε μέσω της μαζικής, θεσμοποιημένης εκπαίδευσης. Ποιος ήταν λοιπόν αυτός ο τρόπος σκέψης, αυτό το ιδιαίτερο γνώρισμα των εγγράμματων πολιτισμών της δεύτερης παγκοσμιοποίησης;

.....
 Βλ. literacies.com Goody on the Differences between Orality and Literacy.

Οι εγγράμματοι πολιτισμοί δημιουργούν γλώσσες, που αφενός επεκτείνουν τη συλλογική γνώση, αφετέρου απλοποιούν σε πολύ μεγάλο βαθμό τα ουκ ολίγα αδιόρατα και περίπλοκα στοιχεία των πρώτων γλωσσών. Συγκρίνετε, για παράδειγμα, τις εκατοντάδες αντωνυμίες που έχουν κάποιες γλώσσες αυτοχθόνων με τις ελάχιστες αντωνυμίες της σύγχρονης αγγλικής γλώσσας. Οι εγγράμματες γλώσσες δίνουν έμφαση σε άλλα πράγματα, όπως το λεξιλόγιο. Ο αριθμός των λέξεων της αγγλικής γλώσσας έχει αυξηθεί τόσο πολύ, που οι εγγράμματοι χρήστες της είναι υποχρεωμένοι συχνά να συμβουλευονται λεξικό.